

Н. І. Шиловакандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психології
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ

У статті проаналізовано різні підходи до вивчення емоційного інтелекту. Розглянуто моделі та структурні складники цього феномена з погляду підходів вітчизняних і зарубіжних дослідників. Визначені компоненти та критерії емоційного інтелекту студентів-психологів. Проведений констатуючий експеримент щодо діагностики особливостей емоційного інтелекту студентів-психологів. Визначений рівень розвитку емоційного інтелекту та рівень емпатії вибірки. Досліджені бар'єри в спілкуванні та рівень конфліктності студентів. Визначені подальші шляхи роботи щодо розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів.

Ключові слова: емоційний інтелект, студенти, психологи, навчання, емпатія, бар'єр, емоції, самосвідомість, самоконтроль, мотивація.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві проблема компетентності в розумінні й вираженні емоцій стоїть досить гостро, оскільки культ раціонального ставлення до життя набуває все більшої кількості прихильників, що загалом суперечить психофізіологічним і соціальним особливостям і потребам людини. Нині дослідження емоційного інтелекту в юнацькому віці набуває особливої ваги. Це зумовлено, по-перше, запитом, що пред'являється суспільством до рівня сформованості інтелекту молодих людей. По-друге, перелік сучасних затребуваних професій містить високі вимоги до рівня комунікативної компетентності майбутніх молодих фахівців, складовою частиною якої є саме емоційний інтелект. Особливого значення цей феномен набуває для професій типу «людина – людина». По-третє, якість життя юнака, його самооцінка, усвідомлення власної індивідуальності та побудова взаємин з оточуючими впливають на все його життя в наступні вікові періоди. Вирішенню вищезазначених проблем могла б сприяти цілеспрямована робота з діагностики структурних компонентів емоційного інтелекту студентів для подальшого вироблення плану дій із питань його корекції. Обмеженість наукової інформації про емоційний інтелект і особливості розвитку його компонентів у студентів-психологів, недостатня вивченість ролі емоційного інтелекту в професіях типу «людина – людина» – усе це визначає актуальність нашого дослідження.

Проблема емоційного інтелекту досліджувалася вітчизняними (С. Дерев'янка, Н. Коврига, Е. Носенко, О. Саннікова й ін.), російськими (Г. Гарскова, І. Єгоров, Д. Люсін, М. Манойлова, А. Петровська й ін.), зарубіжними (Д. Гоулман,

Д. Карузо, Дж. Майєр, Р. Бар-Он, П. Саловеї та ін.) науковцями в контексті сприйняття та розуміння емоцій, управління ними, емпатії, самоконтролю, розвитку здатності протистояти тиску навколишнього середовища тощо. Проблема взаємозв'язку емоційного інтелекту із соціальною та комунікативною компетентністю, самоактуалізацією, тривожністю особистості піднімалась у роботах таких дослідників, як І. Андрєєва, С. Максименко, Є. Милославська, Т. Чебикіна й ін.

Мета статті – теоретично обґрунтувати й емпірично дослідити емоційний інтелект осіб юнацького віку, його особливості розвитку в процесі навчання в університеті.

Виклад основного матеріалу. Появу поняття «емоційний інтелект» у психологічній літературі пов'язують із виходом у світ монографії Говарда Гарднера «Умонастрої» в 1983 р. [1, с. 84], де було обґрунтовано необхідність переглянути тлумачення поняття «інтелект», що вимірювалося за допомогою коефіцієнта інтелектуального розвитку IQ, розширивши його до семи основних форм інтелекту, до яких, поряд із традиційними вербальним і логіко-математичним, входить просторовий, музичний, тілесно-кінестетичний, міжособистісний і внутрішньоособистісний інтелект [6, с. 13]. Ця концепція стала основою для створення Дж. Мейєр, П. Селовеєм і Д. Карузо поняття й першої моделі емоційного інтелекту. Згідно з моделлю, яку започаткували Дж. Мейєр і П. Селовеї, основними компонентами емоційного інтелекту є основні некогнітивні знання, емоційна компетентність і навички, тобто здатність контролювати й регулювати зовнішні прояви емоцій і почуттів [7, с. 5]. У 1990-х рр. з'явилися інші моделі, що дають інший погляд на емоційний інтелект. Найбільш відомими є моделі

Таблиця 1

Складові емоційного інтелекту

Емоційний інтелект	Компоненти	Критерії	Методики
	Когнітивний		Самосвідомість
		Самоконтроль	Діагностика емоц. інтелекту (Д. Гоулман)
		Мотивація	
Емоційний		Емпатія	Методика на рівень емпатії (В. Бойко)
		Ставлення до оточуючих	Методика «Бар'єру в спілкуванні» (В. Бойко)

Д. Гоулмана й Р. Барона. Д. Гоулман заснував свою модель на більш ранніх розробках П. Селовея та Дж. Майєра, але додав до компонентів, які вони виділили, ще декілька: наполегливість, ентузіазм і соціальні навички [2, с. 39]. Р. Барон у своїй моделі трактує емоційний інтелект як внутрішньо-особистісний компонент, представлений емоційною самоповагою, самосвідомістю, самоактуалізацією, самовпевненістю, незалежністю [5, с. 34]. Д. Люсін запропонував свою модель емоційного інтелекту, яка визначає здатність до розуміння емоцій як те, що людина може розпізнати емоцію; може ідентифікувати емоцію; розуміє наслідки, до яких приведе емоція, і причини, що її викликали; може контролювати інтенсивність емоцій, передусім притлумлювати надмірно сильні емоції; може контролювати зовнішнє вираження емоцій; може за необхідності довільно викликати ту чи іншу емоцію [3, с. 130].

У ході дослідження емоційного інтелекту в студентів-психологів була визначена така вибірка: студенти-психологи Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Загальну вибірку становили 140 студентів жіночої статі та 20 – чоловічої. Емпірична частина дослідження проводилась у квітні 2018 р. Психодіагностичний інструментарій складався з таких методик: тест емоційного інтелекту Н. Холла, методика діагностики емоційного інтелекту Д. Гоулмана, методика на рівень емпатії (В. Бойко), методика «Бар'єру в спілкуванні» (В. Бойко).

В ході емпіричного дослідження було розроблено структурні складові частини емоційного інтелекту, які складаються з двох компонентів (когнітивного й емоційного). Кожен компонент містить такі критерії: когнітивний – самосвідомість, самоконтроль, мотивація; емоційний – емпатія, ставлення до оточуючих. Детально структурні складові емоційного інтелекту вказані в таблиці 1.

На наступному етапі дослідження було проведено діагностичний зріз із вищезазначених методик. Мета цього зрізу полягала у виявленні здібності особистості розуміти відносини, що репрезентуються в емоціях, і керувати своєю емоційною сферою на основі прийняття рішень; у вмінні використовувати емоції людей і власні емоції для досягнення цілей; у діагностиці рівня емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні і їх видів; в оцінці рівня розвитку трьох параметрів емпатії (раціонального, емоційного, інтуїтивного).

За першою діагностикою емоційного інтелекту (Н. Холл) в ході підрахунку даних за обраною вибіркою маємо результати, які представлені в таблиці 2.

Пояснення скороченого опису рівня за шкалами методики: В – високий рівень; С – середній рівень; Н – низький рівень.

Із таблиці бачимо, що за шкалою 1 (емоційна обізнаність) один студент має високий рівень, 12 студентів мають середній рівень, один студент – низький рівень. Шкала 2 (управління своїми емоціями) демонструє такі результати: жоден студент не має високого рівня, 3 студенти мають середній рівень, а 11 – низький рівень. За шкалою 3 (самотивація) жоден студент не набрав високого рівня, 10 студен-

Таблиця 2

Рівень емоційного інтелекту за методикою Н. Холла

Ім'я учасника	Шкала 1		Шкала 2		Шкала 3		Шкала 4		Шкала 5	
	Бал	Рівень	Бал	Рівень	Бал	Рівень	Бал	Рівень	Бал	Рівень
Ксенія	17	В	5	Н	14	С	10	С	7	Н
Наталія	8	С	0	Н	7	Н	4	Н	2	Н
Анастасія	13	С	-4	Н	7	Н	7	Н	12	С
Тетяна	12	С	11	С	12	С	11	С	11	С
Дар'я	10	С	-1	Н	12	С	11	С	6	Н
Тетяна	9	С	-12	Н	1	Н	12	С	12	С
Лілія	16	С	6	Н	12	С	17	В	12	С
Надія	10	С	-10	Н	8	С	11	С	5	Н
Анна	13	С	6	Н	11	С	4	Н	5	Н
Юлія	12	С	1	Н	8	С	12	С	11	С
Аліна	13	С	12	С	13	С	7	Н	7	Н
Наталія	10	С	7	Н	8	С	10	С	10	С
Ксенія	16	С	16	С	15	С	17	В	17	В
Анастасія	6	Н	-8	Н	4	Н	4	Н	6	Н

тів набрали середній рівень, а 4 студенти – низький рівень. Шкала 4 (емпатія) виявила 2 студенти з високим рівнем, 7 студентів із середнім рівнем і 5 студентів із низьким рівнем. За шкалою 5 (розпізнання емоцій інших людей) один студент має високий рівень, 6 студентів мають середній рівень і 7 студентів – низький рівень.

Також визначено загальний результат емоційного інтелекту за цією методикою, що відображено на рис. 1.

Рис. 1. Діаграма загальних показників обраної вибірки за діагностикою емоційного інтелекту (Н. Холл)

За другою діагностикою емоційного інтелекту (Д. Гулман) ми отримали бали рівня емоційного інтелекту за показником EQ, які представлені на рис. 2.

Із рисунка ми можемо побачити, що 4 студенти мають високий показник емоційного інтелекту, 3 студенти – середній показник емоційного інтелекту

лекту та 7 студентів – низький показник емоційного інтелекту.

Третя діагностика (емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні (В. Бойко)) показала рівень прояву таких компонентів: небажання зближуватися з людьми, домінування негативних емоцій, неадекватний прояв емоцій, невміння керувати емоціями. Результати представлені на рис. 3.

Із рисунка бачимо, що за показником «небажання зближуватися з людьми» 1 студент набрав 5 балів, 3 студенти – 3 бали, 2 студенти – 2 бали й 6 студентів – по 1 балу. Це свідчить про домінування низького рівня за цим критерієм. За показником «домінування негативних емоцій» 1 студент набрав 5 балів, 1 студент набрав 4 бали, 2 студенти – 3 бали, 8 студентів – 2 бали, 1 студент – 1 бал і 1 студент не набрав жодного бала. Це свідчить про нормалізований рівень негативних емоцій цієї вибірки. Щодо показника негнучкості емоцій, то 3 студенти набрали 4 бали, 3 студенти набрали 3 бали, 5 студентів – 2 бали, 1 студент – 1 бал і 2 студенти не набрали жодного бала. Це свідчить про неоднозначний результат за цією методикою. За показником 4 «неадекватний прояв емоцій» 5 студентів набрали 4 бали, 6 студентів набрали 3 бали, 1 студент – 2 бали, 1 студент – 1 бал і 1 студент не набрав жодного бала. Це свідчить про підвищений рівень цього критерію. За показником «невміння керувати своїми емоціями» 2 студенти набрали 4 бали, 5 студентів набрали 3 бали, 6 студентів набрали 2 бали, 1 студент – 1 бал. Це свідчить про середній прояв критерію. Також визначено загальний результат емоційного інтелекту за цією методикою, який відображено в таблиці 3.

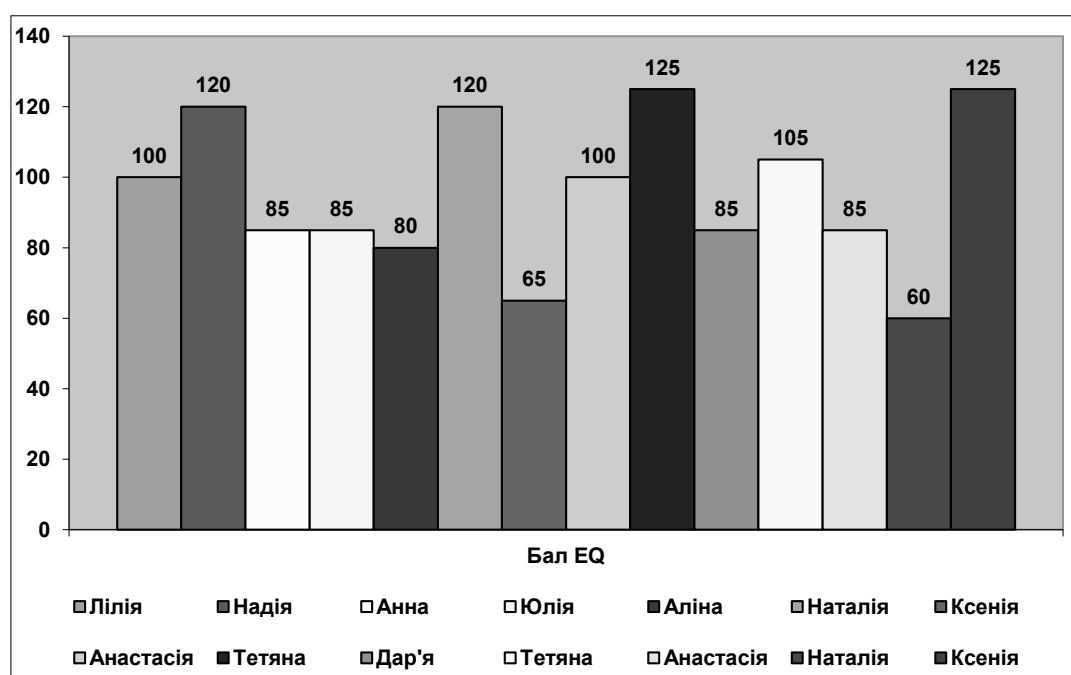

Рис. 2. Рівень емоційного інтелекту за методикою Д. Гулман

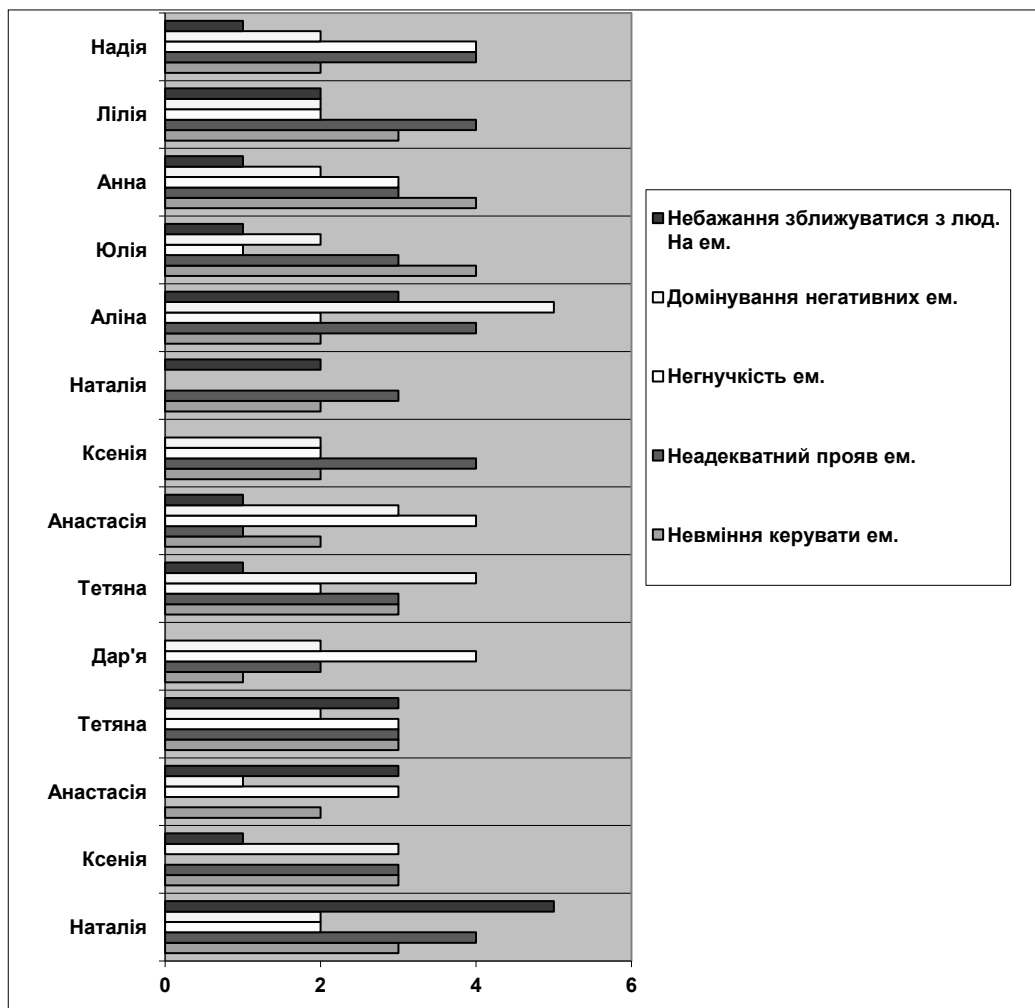

Рис. 3. Рівень емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні

Таблиця 3
Загальний результат конфліктності в міжособистісному спілкуванні

Ім'я досліджуваного	Бал	Рівень конфліктності
Надія	15	Високий
Лілія	13	Високий
Анна	11	Середній
Юлія	11	Середній
Аліна	19	Високий
Наталія	9	Середній
Ксенія	10	Середній
Анастасія	13	Високий
Тетяна	15	Високий
Дар'я	11	Середній
Тетяна	11	Середній
Анастасія	10	Середній
Ксенія	12	Середній
Наталія	18	Високий

Із таблиці бачимо, що 6 студентів мають високий рівень конфліктності в групі, 8 студентів – середній рівень, низький рівень у цій групі відсутній. Це свідчить про наявність соціальної напруги та високого рівня збудливості серед студентів.

За четвертою методикою (діагностики рівня емпатії (В. Бойко)) було підраховано у відсотковому відношенні рівень емпатії студентів-психологів, результати обраної вибірки представлені на рис. 4.

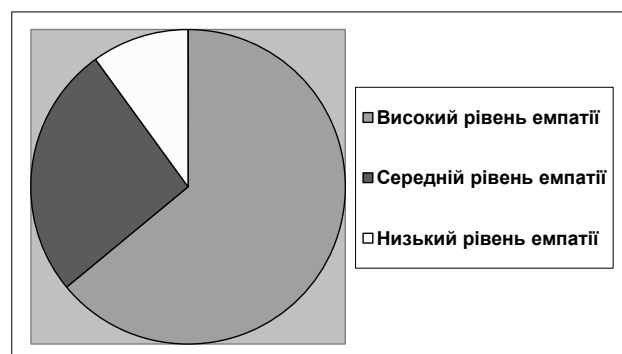

Рис. 4. Діаграма результатів діагностики рівня емпатії (В. Бойко)

Отже, можна зробити висновок, що методики В. Бойко показали переважання високого рівня емпатії й емоційності в студентській групі. Діагностика емоційного інтелекту за методиками Д. Гоулман і Н. Холл показала переважання

середнього рівня емоційного інтелекту з перспективою підвищення низького рівня. Ці результати засвідчують необхідність проведення корекційних заходів у студентській групі з метою подолання негативних явищ (домінування негативних емоцій, небажання зближуватися з людьми, невміння керувати емоціями, що призводить до високого рівня конфліктності в групі). Це стане перспективним напрямом наших подальших досліджень.

Висновки. Емоційний інтелект має п'ять компонентів: усвідомлення людиною власних емоцій, регулювання емоцій, спроможність мотивувати себе до діяльності, розпізнавання та розуміння емоцій, уміння підтримувати доброзичливі відносини з оточуючими. Згідно із сучасними дослідницькими роботами виділяється дві моделі емоційного інтелекту: модель здібностей, у якій перетинаються пізнання й емоції, і змішана модель, в якій присутнє поєднання емоційних, інтелектуальних і особистісних властивостей людини. Також у ході роботи було досліджено два компоненти емоційного інтелекту (когнітивний і емоційний). Кожен компонент містить такі критерії: когнітивний – самосвідомість, самоконтроль, мотивація; емоційний – емпатія, ставлення до оточуючих. За результатами методик 45% осіб із обраної вибірки показали середній рівень емоційного інтелекту, 20% осіб – високий рівень емоційного інтелекту, а 35% – низький рівень. Після пройденого тесту на конфліктність у міжособистісному спілкуванні результати коливалися між високим рівнем конфліктності та середнім. Щодо емпатії, то більшість із обраної вибірки показала високий рівень емпатії (65%), середній показали 25%, низький – 10%. Результати свідчать, що студентам-психологам притаманний

високий рівень емпатії, середній рівень емоційного інтелекту та середній рівень конфліктності в міжособистісному спілкуванні, що робить актуальним подальші дослідження із цієї теми.

Література:

1. Андреева И. О становлении понятия «эмоциональный интеллект». Вопросы психологии. 2008. № 5. С. 83–95.
2. Гоулман Д., Бояцис Р., Макки Э. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / пер. с англ. М.: Альбина Бизнес Бук, 2008. 301 с.
3. Люсин Д., Марютина О., Степанова А. Структура эмоционального интеллекта и связь его компонентов с индивидуальными особенностями: эмпирический анализ. Социальный интеллект: теория, измерение, исследования: сб. науч. тр.; под ред. Д. Люсина, Д. Ушакова. М.: ИП РАН, 2004. № 4. С. 129–140.
4. Шилова Н. Проблема психологического конструкта целевой направленности личности. Studia Humanitatis: Международный электронный научный журнал. 2017. № 4. URL: <http://st-hum.ru/content/0417>.
5. Bar-On R. Emotional Intelligence in Men and Women: Emotional Quotient Inventory: Technical Manual. Toronto: Multi-Health Systems, 1997.
6. Gardner H. Multiple intelligences: the theory in practice. New York: Basic Books, 1993. 304 p.
7. Mayer J. A fieldguide to emotional intelligence / J. Ciarrochi, J. Forgas, J. Mayer (eds). Emotional intelligence in everyday life. Philadelphia, P. A.: Psychology Press, 2001. P. 3–24.

Шилова Н. И. Особенности эмоционального интеллекта студентов-психологов в процессе обучения в университете

В статье проанализированы различные подходы к изучению эмоционального интеллекта. Рассмотрены модели и структурные составляющие данного феномена с точки зрения подходов отечественных и зарубежных исследователей. Определены компоненты и критерии эмоционального интеллекта студентов-психологов. Проведен констатирующий эксперимент касательно диагностики особенностей эмоционального интеллекта студентов-психологов. Определен уровень развития эмоционального интеллекта и уровень эмпатии выборки. Исследованы барьеры в общении и уровень конфликтности студентов. Определены дальнейшие пути работы по развитию эмоционального интеллекта будущих психологов.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, студенты, психологи, обучение, эмпатия, барьер, эмоции, самосознание, самоконтроль, мотивация.

Shylova N. I. Features of emotional intelligence of students-psychologists in the process of studying at the university

The article analyzes various approaches to the study of emotional intelligence. The models and structural components of this phenomenon are considered from the point of view of the approaches of domestic and foreign researchers. The components and criteria of the emotional intelligence of students-psychologists are determined. The ascertaining experiment concerning diagnostics of features of emotional intelligence of students of psychologists was carried out. The level of development of emotional intelligence and the level of empathy in the sample are determined. The barriers to communication and the level of conflict among students are explored. Further ways of working to develop the emotional intelligence of future psychologists are defined.

Key words: emotional intelligence, students, psychologists, training, empathy, barrier, emotions, self-awareness, self-control, motivation.